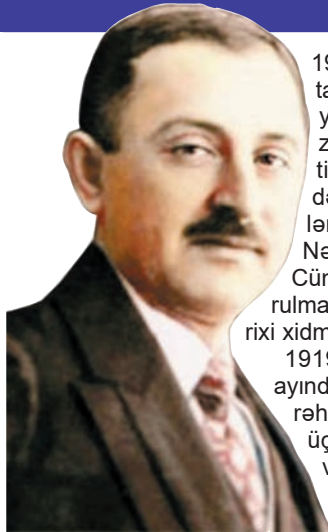

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN GÖRKƏMLİ SİYASİ XADİMİ

1918-ci il 28 may tarixli "İstiqlal Bəyannaməsi"ni imzalayan səkkiz isticlal mücahidindən, Milli Şura üzvlərindən biri olan Nəsim bəyin Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasındakı böyük tarixi xidmətləri olmuşdur.

1919-cu ilin mart ayında yeni hökumətin rəhbərliyinə keçdiyi üçün xalq maarifi və dini etiqad naziri vəzifəsindən kənarlaşsa da,

bu sahəni diqqətdən kənarda qoymayıb. Fətəli xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi hökumət istefaya gedəndən sonra yeni hökumət təşkil edən baş nazir Nəsim bəy Yusifbəyli daxili işlər naziri vəzifəsini də icra edib. 1920-ci ilin martına qədər dünyanın böyük dövlətləri Azərbaycanın isticlaliyyətini tanıyıb, çoxminli ordu formalaşdırılıb, Nəsim bəyin təklifi ilə Bakı Dövlət Universiteti açılıb, 100 nəfər azərbaycanlı gənc xaricdə oxumağa göndərilib, torpaq islahatı haqqında qanun layihəsi hazırlanıb, Azərbaycanın milli pulu dövriyyəyə buraxılıb. Azərbaycan müəllimlərinin III Qurultayının keçirilməsində də Nəsim bəyin xüsusi rolu qeyd olunmalıdır.

Milli hökumətin Tiflisdən Gəncəyə gelişinin ilk günlərindən aktiv milli təhsil siyasəti və quruculuğuna girişən maarif naziri, böyük ziyalı Nəsim bəy Yusifbəylinin rəhbərliyi ilə Xalq Maarifi və Dini Etihad Nazirliyinin strukturu təsdiq edilir, ölkədə fəaliyyət göstərən bütün maarif və mədəniyyət ocaqları, məktəblər onun tabeliyinə verilir. Nəsim bəyin maarif sahəsində atdığı ilk addımlardan biri yüksək vəzifələrə azərbaycanlıları irəli çəkəməsi olub. Qaynaqlar göstərir ki, 1918-ci ilin təkcə avqust ayı ərzində azərbaycanlıların sıx yaşadığı Gəncə, Şuşa, Cavanşir, Zəngəzur qəzalarının xalq maarifi müfəttişliyində çalışan milliyyətçə erməni və rus rəhbər maarif işçiləri vəzifələrindən azad edilib, onların yerinə milli kadrlar təyin olunub.

Nəsim bəy Yusifbəylinin nazir olduğu müddətdə xalq maarifinin milli konsepsiya əsasında təşkili ön plana çəkilib, ümumi icbari təhsil layihələri hazırlanıb, kənd və şəhərlərdə yeni məktəblər açılıb, milli məktəblər üçün müəllim hazırlanması probleminin həllinə diqqət artırılıb, Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan bölməsinin Firdun bəy Köçərlinin təşəbbüsü və səyi ilə Qazaxa köçürüldü fəaliyyətə başlaması reallaşdırılıb.

Təhsildə milliləşmə prosesində yaranan çətinlikləri nəzərə alan Nəsim bəy nazirliyin təklifi ilə şəhərlərdə Dövlət dilini məcburi fənn kimi tədris etmək şərtilə paralel olaraq rus bölmələrinin yaradılmasına razılıq verir. Həmin dövrdə azərbaycanlı uşaqların yalnız milliləşdirilmiş məktəblərdə təhsil almaları tələb edilirdi. Lakin müstəsna hallarda ana dilində danışa bilməyən uşaqlar Xalq Maarifi Nazirliyinin xüsusi razılığı ilə rusca təhsil

lə buraxıla bilərdi. Tarixi ədalət naminə demək lazımdır ki, təhsildə bu cür milliləşmə siyasəti milli təhsil tarixində müstəsna rolunu alan tarixi addım oldu. Məhz Nəsim bəy Yusifbəylinin birbaşa rəhbərliyi ilə hazırlanıb həyata keçirilən həmin qərarlar sayəsində Azərbaycanda ümumi təhsil müəssisələrində tədrisin təşkilinin ana dilində aparılmasına dair milli maarifçilərin yüz illərlə arzuladıqları milli ideya gerçəkləşdi. Azərbaycan türkcəsi Dövlət dili statusu qazandı, ana dilimiz əsas təlim-tərbiyə, təhsil dilinə çevrildi.

1919-cu ildə Azərbaycanda dövlət orta təhsil müəssisələrinin sayı 23-ə çatdırılıb, 6 kişi, 4 qadın gimnaziyası, 5 realni məktəb, 3 müəllimlər seminariyası, 3 "Müqəddəs Nina" qız məktəbi, politexnik məktəb və kommersiya məktəbi fəaliyyət göstərərək. Bakı Qadın Seminariyası Kişi Seminariyasına çevrilib, orada təhsil alanlar üçün pansion açılıb.

1918-1919-cu illərdə Gəncə Müəllimlər Seminariyası milliləşdirilib, Bakıda darülmüəllimin və darülmüəllimət, Nuxada darülmüəllimin açılıb, Zaqatala, Ağdam və Şuşada belə müəssisələrin yaradılması qərara alınıb. Milliləşdirilmiş məktəblərdə ümumi türk tarixi, təlim rus dilində olan tədris ocaqlarında həftədə 3-4 saat Azərbaycan dili keçirilirdi. Orta təhsilin milliləşdirilməsi reallaşdırılıb, Abdulla Şaiqin təşəbbüsü ilə bütün dərslər rus dilində keçirilən Bakı I realni məktəbində Azərbaycan dili üzrə üçaylıq kurs açılıb.

Bir tərəfdən, elmi və pedaqoji kadrlar hazırlamaq üçün ali və orta ixtisas məktəbləri açılıb, o biri tərəfdən nəşriyyat-tərcümə komissiyasının köməyi ilə dərsliklər hazırlanıb çap etdirilib. Həmin dövrdə "Türk əlifbası və ilk qiraət", "Türk qiraəti", "Yeni məktəb", "Rəhbəri-sərf", "Tazə elmül-hesab", "Ədəbiyyat dərsləri", "Son türk əlifbası", "Hesab məsələləri məcmuəsi", "Rəhbəri-cəbr", "Milli qiraət", "Müntəxəbat", "Türk ədəblərindən nümunələr" və digər dərsliklər nəşr olunub.

1920-ci ilin martına qədər baş nazir vəzifəsində çalışmış Nəsim bəy Yusifbəyli Aprel çevrilişindən sonra Parlamentin axırıncı iclasından qayıdaraq ailəsi ilə son görüşündə: "Fələk mənə çox yüksəltdi. Fəqət mən dünyanın ən bədbəxt insanıyam", - söyləyib. Həmin il may ayının əvvəllərində Nəsim bəy Yusifbəyli ölkədəki xaos və özbaşınalıqdan istifadə edən quldurlar tərəfindən qətlə yetirilib.

Əminik ki, "Müstəqil Azərbaycan" ideyasının və təhsil sisteminin milliləşdirilməsi konsepsiyasının müəllifi, böyük maarifçi Nəsim bəy Yusifbəylinin ruhu bu gün şaddır. Çünki onun arzuladığı kimi, əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş, Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin daha da inkişaf etdirdiyi müstəqil Azərbaycan Respublikası hazırda özünün ərazi bütövlüyünü bərpa etmiş bir dövlətdir, dünyanın iqtisadi-siyasi və mədəni cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri sırasında layiqli yer tutur. Nəsim bəy Yusifbəylinin uğrunda mübarizə apardığı anadilli təhsil sistemi çoxdan reallığa çevrilib, hazırda Azərbaycan təhsili sürətlə dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunmaqdadır.

Emin QASIMOV,
"Respublika".

Nəsim bəy Yusif bəy oğlu Yusifbəyli 1881-ci ildə Gəncədə anadan olub. Qədim milli və tarixi ənənələr yaşadılan Gəncədə XIX əsrin 80-ci illərində nüfuzlu ailələrdən biri də Nəsim bəyin atası Yusif bəy Yusifbəylinin ocağı idi. Sankt-Peterburqda ali təhsil almış Yusif bəy Yusifbəylinin həyat yoldaşı Cəmilə xanım məşhur Xanbudaqovlar nəslindən idi. Onun atası Böyük bəy Xanbudaqov 1840-cı ildə Şəkidən Gəncə yaxınlığındakı Borsunlu kəndinə köçərək orada məskunlaşıb.

Gəncə klassik gimnaziyasını bitirdikdən sonra 1902-ci ildə Odessa Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olan Nəsim bəy Yusifbəyli təhsil almaqla bərabər, həm də milli azadlıq hərəkatına qoşulub, azərbaycanlı tələbələrin "Həmyerlilər" təşkilatının rəhbərlərindən birinə çevrilib. Universitetdə baş verən hadisələrə görə tədris ocağı bağlanır, fəal tələbələr ciddi təqiblərlə üzləşirlər. Nəsim bəy Yusifbəyli çar xəfiyyələrinin təqibindən yaxa qurtarmaq üçün 1906-cı ildə Krımın Bağçasaray şəhərinə köçüb, böyük tatar mütəfəkkiri və publisisti İsmayıl bəy Qaspiralının (1851-1914) "Tərcüman" qəzetində çalışıb. İctimai-siyasi mövzulu məqalələri ilə oxucu auditoriyası qazanan Nəsim bəy Yusifbəyli Qaspiralının qızı Şəfiqə xanımla (1886-1975) ailə qurub. Bu nikahdan Niyazi və Zəhra adlı iki övladı olan Nəsim bəy buradakı təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün İstanbula köçüb (1908), publisistik fəaliyyətlə bərabər, həm də "Türk dənəyi" cəmiyyətinin təşkili ilə məşğul olub. Bir il sonra Vətənə dönüb, Gəncə şəhər bələdiyyəsində çalışıb. 1911-ci ildə "Mədrəseyi-ruhaniyyə" məktəbində çalışıb, "Molla Nəsrəddin" jurnalına və qəzetlərə məqalələr göndərərək, "Müsləman xeyriyyə cəmiyyəti", "Müsləmanların maariflənməsi cəmiyyəti", "Aktyorlar cəmiyyəti"nin fəaliyyətində yaxından iştirak edib. Bu zaman Məmməd Əmin Rəsulzadə ilə tanış olub və ictimai-siyasi fəaliyyətə başlayıb.

Bu illər ərzində, sözün həqiqi mənasında, qısa bir ömrə sığmayan ictimai-siyasi işlər görüb. Mirzə Fətəli Axundovun anadan olmasının 100 ildə münasibətilə Gəncədə Azərbaycan dilində ilk kitabxana təsis edib. "Türk Sosial-Federalist İnqilabi Komitəsi" adlı ilk fəaliyyətə başlamış (1905) təşkilatın əsasında qardaşı Həmid bəy Yusifbəyli, Ələkbər bəy Rəfibəyli, Ələsgər bəy Xasrəməmədovla birlikdə "Qeyrət" təşkilatını yaradıb.

Azərbaycanın taleyində son dərəcə mühüm rol oynayan Gəncə Milli Komitəsinin sədri kimi fəaliyyət göstərərək. Mühüm hadisələr tarixi kimi, onun həyatında 1917-ci ilin izi qalıb. Belə ki, fevral burjuva inqilabından sonra dərin siyasi-hüquqi tənəkkür sahibi olan Nəsim bəy "Türk Ədəmi-Mərkəziyyət" partiyasını yaradıb.

Rusiya Müəssisələr Məclisinə (Parlamentinə) Gəncədən üzv seçilən Nəsim bəy Yusifbəyli 1918-ci il aprelin 22-də elan olunmuş Zaqafqaziya Demokratik Federativ Respublikasının xalq maarifi naziri təyin edilib. Həmin il mayın 27-də Tiflisdə yaradılmış Milli Şuranın üzvü olan Nəsim bəy, Fətəli xan Xoyskinin təşkil etdiyi Hökumət Kabinetində də məhz xalq maarifi və dini etiqad naziri vəzifəsini icra edib.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından olan Nəsim bəy Yusifbəyli çağdaş milli dövlətçilik tarixinə "Müstəqil Azərbaycan" ideyasının müəllifi və onu gerçəkləşdirən görkəmli siyasi və dövlət xadimlərindən biri kimi daxil olmuşdur. O, həm də XX əsr Azərbaycan təhsil, elm və mədəniyyəti tarixinə şanlı səhifələr yazmış böyük maarifçi, gələcək nəsillərə örnək olan əsl milli ziyalı kimi tanınmışdır. Milli hökumətə bir ilə yaxın rəhbərlik etmiş Nəsim bəyin adı Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən olan Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Həsən bəy Ağayev kimi məşhur dövlət xadimlərinin adları ilə yanaşı çəkilir.